

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 12

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 334 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-dekabrda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori

Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. profesor

Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi

Bobobekov Ergash Abdumalikovich. v.b. dotsent (PhD)

Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dotsenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dotsenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dotsenti, Turkiya

Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixoj ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Hakimov Nazar Hakimovich, PhD in Philology, Professor.

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Acting Associate Professor (PhD)

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay – Doctor of Economic Sciences, Professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich – Doctor of Technical Sciences, Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich – Doctor of Philosophy, Professor at TSUE
Isakov Janabay Yakubbayevich – Doctor of Philosophy, Professor at TSUE
Xalikov Suyun Ravshanovich – Candidate of Technical Sciences, Associate Professor at TSUA
Rustamov Ilhomiddin – Candidate of Technical Sciences, Associate Professor at Fergana State University
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich – Doctor of Philosophy, Associate Professor at TSUE
Kamilova Iroda Xusniddinovna – Doctor of Philosophy, Associate Professor at TSUE
G'afurov Doniyor Orifovich – Doctor of Philosophy (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich – Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor at Alfraganus University
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich – Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor at TSUE
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi – Doctor of Philosophy, Associate Professor at TSUE
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna – Senior Lecturer at TSUE
Babayeva Zuhra Yuldashevna – Independent Researcher at TSUE

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Геоэкономические аспекты проекта железной дороги «Китай – Кыргызстан – Узбекистан»: вызовы и перспективы	18
О.К. Абдурахманов, А.С. Камалов	
Soliq to'lovchilar tomonidan soliqlarni yashirishni oldini olish masalalari	24
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich	
Moliyaviy xavfsizlik va iqtisodiy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlik	30
Axmedov Bezzod Shuxratovich	
To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning iqtisodiyot taraqqiyotidagi roli	34
Mamatov Baxadir Safaralievich	
Milliy iqtisodiyotda xususiy sektorni rivojlantirishning mulk kapitallashuviga ta'siri	40
Norboyev Odil Abrayevich	
Возможные пути применения ии при подборе персонала в нефтегазовые компании Узбекистана	49
Эльбек Олимович Амирханов	
Sug'urta kompaniyalarida moliyaviy oqimlarni boshqarish tizimini takomillashtirish masalalari	53
Qarshiyev Otabek Abdullayevich	
Экономические предпосылки формирование социальных издержек как результат воздействия экологических факторов	57
Сеитова Лейла Пулатовна	
Геологические и гидродинамические аспекты месторождений углеводородов в зеленой экономике	68
Турдиев Шохжахон Шермат угли	
Управление процессом снижения транзакционных издержек в условиях экологизации экономики	74
Ходжаева Нодирахон Абдурашидовна	
Yashil texnologiyalarga investitsiyalar – yashil iqtisodiyot istiqboli	79
Yuldashev Mutalib Ibrohimovich	
“Yashil iqtisodiyot”ga o'tish orqali barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning mintaqaviy jihatlari	83
Samiyeva Gulnoza Toxirovna	
Sotish jarayoni buxgalteriya hisobida moliyalashtirishning salmoqli komponenti va qaytarish huquqi	89
Sattorov Toxir Tolmas o'g'li	
Raqamli transformatsiya korxonalarning ishlab chiqarish samaradorligiga ta'siri	99
Vafoyeva Dilafruz Ikomovna	
Oliy ta'lim muassasalarining media imiji va unga rakamli transformatsiyaning ta'siri	104
Nazarov G'ulom Akmal o'g'li	
Oliy ta'lim tashkilotlarida xodimlar bilan ish haqi bo'yicha hisob-kitoblarni takomillashtirish	109
Abdumajitov Shaxobiddin Shamsiddin o'g'li	
O'zbekistonda yashil transport tizimiga o'tish bo'yicha amalga oshirilayotgan ishlar va rivojlantirishning istiqbollari	116
Yuldashev Farhodbek Abdumutalibovich	
Application of social media marketing in the world experience	120
Musayeva Shoira Azimovna	
Xitoyning ta'minot zanjirlarini boshqarish tajribasidan foydalanisafzalliklari	125
Hislatxonova Madinaxon Avazxon qizi, Abduraimova Azizaxon Dilmurod qizi, D.N.Ishmanova	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda ishbilarmonlik muhitining moderator roli	130
Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Abduvohidov Behzod xxx	

“Yoshlar daftari” loyihasi asosida daromadlilikni ta’minlash masalalari	136
Murodova Mohigul Chori qizi, Baxromov Umidjon Ulug’bek o’g’li	
Основопологающие принципы разработки концепции конкурентоспособности страховых компаний	143
Азимжон Мелиев Муродулло угли	
Формирование инклюзивных психологических процессов под влиянием эзотерических факторов.....	148
Исаев Кобилжон Абдукодирович	
Foyda soliqlari (12-son bhxs) buxgalteriya hisobining xalqaro standartini respublikamiz amaliyotiga transformasiya qilishdagi vazifalar.....	153
Rizaev Xushnud Namazovich	
Iqtisodiy tizimda budget daromadlarini shakllanishining ilmiy-nazariy va konseptual asoslarining ahamiyati.....	158
Yusupov Ruslan	
Biriktirilgan va tartibga soluvchi soliqlarni taqsimlashning xorijiy davlatlar tajribasi tahlili	165
Turopova Nigora Xolmurod qizi	
Turizm sohasini davlat tomonidan qo’llab-quvvatlashning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish	177
Abdusalomov Jamshid Abdusalomovich	
Ishlab chiqarish korxonalarining eksport salohiyatini oshirish imkoniyatlari.....	181
Adashev Azimjon O’rinboyevich	
Bozor muvozanati. Talab va taklif tushunchasi.....	186
Ollokulova Feruza Mansurovna, Boborahmatova Shohsanam Ibodullo qizi	
Mahsulot(ish, xizmat) ishlab chiqarish hajmining tahlili metodologiyasi	190
Abdujabbarova Ma’mura Toshmuxamadovna, Ergashov Shohruh Rustam o’g’li	
Korxonaning moliyaviy barqarorligi.....	196
Ollokulova Feruza Mansurovna, Choriyrov Behruz Ilhom o’g’li	
Sirdaryo viloyati investitsion faolligini oshirishning o’ziga xos xususiyatlari.....	199
Mamatqulova Muxlisa Komiljon qizi	
O’zbekistonda innovatsion siyosatni amalga oshirish usullari va yo’nalishlari.....	205
Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Iqtisodiy o’sish va kengaytirilgan takror ishlab chiqarish o’rtasidagi bog’liqlikning nazariy asoslari.....	210
Uskenbaeva Dilnoza Boxodir qizi	
O’zbekiston mahallalarida tadbirkorlik subyektlarini rivojlanish bosqichlari	215
Ashurov Muhammadjon Murodovich	
O’zbekiston respublikasi mahallalarida kichik biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligi	221
Ahmadjonov Farhodbek Akromjon o’g’li	
Turizmni rivojlantirishda oziq-ovqat xizmatlarining samaradorligini oshirish va O’zbekistonda turistlarga ovqatlanish xizmatlarini takomillashtirish mexanizmlari	226
Maxmadiyeva Charos Xayrullayevna, Amiriddinova Muslima Zayniddin qizi	
Моменты приращений и периода регенерации обобщенных регенерирующих случайных процессов в системе массового обслуживания m/g/1 с полумарковским поступлением требований	231
Рахимова Гулноза Гафуровна	
Tadbirkorlik subyektlari faoliyatini rivojlantirishda mikromoliyalashtirishning rolini oshirish yo’llari	239
Tojiyev Javlonbek Rustamovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida o’zbekistonda soliq tizimi xavfsizligini ta’minlash	244
Tashmuxeidova Yayra Atxamovna	
Sug’oriladigan tomorqa xo’jaliklarida yer maydonlaridan samarali foydalanish usullari	249
Haydarov Zafar Qahramonovich	

Правленческий учет как инструмент достижения устойчивого развития и реализации экологически ответственных инициатив.....	256
Максудова Шахзода	
Biznes jarayonlari raqobatbardoshligini oshirishni modellashtirish usullari	261
Xamidov Doston Rustam o'g'li	
Investitsiya va uning iqtisodiyotdagi o'rni	266
Usmonova Shaxrinaz Ilhom qizi, Ollokulova Feruza Mansurovna	
Dual ta'limni joriy qilish metodologiyasi va psixologik jihatlari	271
Siddiqova Sadoqat G'afforovna	
O'zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirishda xorijiy investorlarni jalb etish maqsadida investitsiyaviy jozibadorlikni oshirish yo'llari	276
Po'latova Sug'diyona Iskandar qizi, Rahmatullayeva Ahdiya Ja'farovna, Choriyeva Mohichehra Oybek qizi	
Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarini O'zbekiston Respublikasida qo'llashning ahamiyati va dolzarbligi.....	280
Nurmatov Zuhridin Shavkat o'g'li	
Meva sabzavot kooperatsiyasi rivojlantirish usullari.....	284
Umrzoqov Jonibek Baxtiyor o'g'li, Sobirova Marxabo Xaitovna	
Madaniy meros tadqiqotlarining rivojlanish manzarasi (bibliometrik tadqiqot)	289
Qilichov Muhiddin Husniddin o'g'li, Sharofiddinov Shohabbos Xayrullayevich	
Raqamli iqtisodiyotning mamlakatimizdagi roli va ahamiyati.....	295
Nazarova Shaxodat Ravshan qizi, Ollokulova Feruza Mansurovna	
The role of smart manufacturing in cost reduction and labor market transformation.....	300
Makhbuba Rakhmonova Shukhratovna, Ollokulova Feruza Mansurovna	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	304
Javxarov Alisher Bahodirovich	
Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish sharoitida ijtimoiy qishloq xo'jaligining roli	308
Hamrayev Kozim	
Integratsion mahsulot ishlab chiqarishga asoslangan korxonalarni boshqarish	312
Tursunova Zarnigor Rustamovna	
Efficient use of energy resources in the agricultural field, electrification of the field	317
Sobirova Tursunoy	
Страхование как одна из форм защиты интересов хозяйствующих субъектов	323
Тулаев Дилшод Юсуфович	
O'zbekiston respublikasida meva sabzavotchilik mahsulotlari ishlab chiqarishning statistik tahlili	327
Anorboyeva Baxtijamol Daniyar qizi	

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MEVA SABZAVOTCHILIK MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQUARISHNING STATISTIK TAHLILI

Anorboyeva Baxtijamol Daniyar qizi

Kadrlar malakasini oshirish va statistik tadqiqotlar instituti doktranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida meva-sabzavotchilik mahsulotlarini ishlab chiqarish va eksport qilishning hozirgi holati, muammolari va rivojlanish istiqbollari tahlil qilingan. SWOT tahlili, analiz va sintez, shuningdek, ekonometrik modellash kabi metodlardan foydalanilgan holda ishlab chiqarish hajmi va eksport salohiyatiga ta'sir qiluvchi omillar aniqlangan. Tahlil natijalari asosida ishlab chiqarishni optimallashtirish, eksport hajmini kengaytirish va logistika infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Ushbu maqola meva-sabzavotchilik sohasining iqtisodiy ahamiyati va xalqaro bozordagi o'rnini chuqur o'rganishga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: meva-sabzavotchilik, eksport, ishlab chiqarish, SWOT tahlili, logistika, iqtisodiy rivojlanish, ekologik muammolar, O'zbekiston, qishloq xo'jaligi, ekonometrik model.

Abstract: This article analyzes the current situation, problems and development prospects of the production and export of fruit and vegetable products in the Republic of Uzbekistan. Using methods such as SWOT analysis, analysis and synthesis, as well as econometric modeling, the factors influencing the volume of production and export potential were determined. Based on the results of the analysis, practical recommendations were developed to optimize production, expand exports, and develop logistics infrastructure. This article is devoted to an in-depth study of the economic importance of the fruit and vegetable sector and its place in the international market.

Key words: Fruit and vegetable production, export, production, SWOT analysis, logistics, economic development, environmental problems, Uzbekistan, agriculture, econometric model.

Аннотация: В данной статье анализируется современное состояние, проблемы и перспективы развития производства и экспорта плодоовощной продукции в Республике Узбекистан. С помощью таких методов, как SWOT-анализ, анализ и синтез, а также эконометрическое моделирование, были определены факторы, влияющие на объем производства и экспортный потенциал. По результатам анализа разработаны практические рекомендации по оптимизации производства, расширению экспорта, развитию логистической инфраструктуры. Данная статья посвящена углубленному изучению экономического значения плодоовощной отрасли и ее места на международном рынке.

Ключевые слова: Производство фруктов и овощей, экспорт, производство, SWOT-анализ, логистика, экономическое развитие, экологические проблемы, Узбекистан, сельское хозяйство, эконометрическая модель.

KIRISH

Bugungi kunda dunyo bozorida qishloq xo'jaligi mahsulotlariga bo'lgan talabning ortishi bilan birga, meva-sabzavotchilik sohasi strategik ahamiyat kasb etmoqda. Aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, eksport salohiyatini oshirish va barqaror iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashda ushbu sektorning o'rne beqiyosdir. O'zbekiston Respublikasi tabiiy-iqlim sharoitlari, suv resurslari va tuproq unumdorligi tufayli meva-sabzavotchilik mahsulotlarini yetishtirishda katta imkoniyatlarga ega. So'nggi yillarda ushbu yo'nalishda ishlab chiqarishni rivojlantirish va eksport hajmini oshirish uchun muhim qadamlar tashlanmoqda.

Dunyo statistikasi shuni ko'rsatadiki, 2023-yilda global meva-sabzavot bozorining hajmi 3,6 trillion AQSh dollarini tashkil etdi va bu so'nggi besh yil ichida 5 foizga o'sdi. Bu esa ushbu mahsulotlarga bo'lgan yuqori talabning barqarorligini tasdiqlaydi. O'zbekistonning ushbu sohada xalqaro bozorga integratsiyalashuvi nafaqat iqtisodiy foyda, balki milliy brendni mustahkamlash imkoniyatini ham taqdim etadi.

Shu sababli, mazkur maqolada O'zbekistonda meva-sabzavotchilik mahsulotlari ishlab chiqarishning statistik tahlili, uning hozirgi holati va rivojlanish istiqbollari ko'rib chiqiladi. Maqsad – ushbu sektorning iqtisodiyotimizdagi o'rnini va ahamiyatini batafsil ochib berishdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

O'zbekiston Respublikasida meva-sabzavotchilik mahsulotlari ishlab chiqarish sohasida so'nggi yillarda bir qator olimlar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilgan bo'lib, ularning natijalari ushbu tarmoqning rivojlanishi va istiqbollari haqida muhim ma'lumotlar taqdim etadi.

A. Abdullayev o'zining "Meva-sabzavotchilikda innovatsion texnologiyalardan foydalanish" nomli tadqiqotida O'zbekiston qishloq xo'jaligi, xususan, meva-sabzavotchilik sohasida innovatsion texnologiyalarni joriy qilishning ahamiyatini chuqur o'rgangan. Tadqiqotda tomchilatib sug'orish texnologiyasi, zamonaviy issiqxonalar va avtomatlashtirilgan monitoring tizimlarining mahsulot hajmi va sifatiga ta'siri batafsil tahlil qilingan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, ushbu texnologiyalarni qo'llash orqali hosildorlik o'rtacha 20–25% ga oshgan, suv resurslarining iste'moli esa 35% ga kamaygan. Muallif innovatsion texnologiyalarni kengroq joriy qilish maqsadida davlat tomonidan subsidiyalar va texnologik qo'llab-quvvatlash dasturlarini kengaytirishni tavsiya qilgan.¹

Muallif O. Karimov "Eksport salohiyatini rivojlantirish va xalqaro bozorlarga chiqish" nomli ilmiy tadqiqotida O'zbekistonda meva-sabzavotchilik mahsulotlarining xalqaro bozorlar uchun raqobatbardoshligini oshirish masalasini o'rgangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, eksport hajmi asosan uzum, pomidor va olma mahsulotlarida yuqori. Biroq xalqaro standartlar va sertifikatlashtirish tizimidagi kamchiliklar ayrim mahsulotlarning eksportga chiqishini cheklayotgani aniqlangan. Muallif O'zbekiston meva-sabzavotchilik mahsulotlarini xalqaro bozorlarda muvaffaqiyatli ilgari surish uchun logistika tizimini yaxshilash, xalqaro standartlarga moslashtirish hamda yangi bozorlarni o'zlashtirish bo'yicha strategik tavsiyalarni taklif etgan.²

H. Haydarov — "O'zbekistonda meva-sabzavotchilik marketingi bo'yicha texnik ko'mak" loyihasi eksperti va bosh marketolog. Uning "Meva va sabzavot mahsulotlarini Germaniya bozoriga eksport qilish" mavzusidagi taqdimotida O'zbekistondan Germaniyaga asosan quritilgan sabzavotlar, sabzi, qovun va mayiz kabi mahsulotlar eksport qilinayotgani ta'kidlangan. Shuningdek, gilos, o'rik, nok kabi xo'l mevalar hamda quritilgan o'rik, mosh va loviya kabi mahsulotlarga Yevropa bozorida talab mavjudligi qayd etilgan.³

Bu tadqiqotlar meva-sabzavotchilik mahsulotlarini ishlab chiqarish va eksport qilishni yanada samarali tashkil etish uchun ilmiy asos sifatida xizmat qilmoqda.

Johnson va Smithning "Meva-sabzavotchilik sohasida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish" nomli asarida meva-sabzavotchilik ishlab chiqarish jarayonida suv resurslaridan samarali foydalanishning iqtisodiy va ekologik ta'sirlari o'rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, sug'orishda tomchilatib sug'orish texnologiyalarini qo'llash ishlab chiqarish samaradorligini 25% ga oshirishi va suv iste'molini 40% ga kamaytirishi aniqlangan. Mualliflar texnologik yangiliklarni joriy qilish orqali hosildorlikni oshirish va xarajatlarni qisqartirish imkoniyatlarini tavsiya qilgan.⁴

Ushbu olimlarning tadqiqotlari O'zbekistonda meva-sabzavotchilik mahsulotlarini ishlab chiqarish, saqlash, qayta ishlash va eksport qilish jarayonlarini chuqur tahlil qilib, sohaning rivojlanish istiqbollari va mavjud muammolarni bartaraf etish bo'yicha amaliy tavsiyalarni taqdim etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida meva-sabzavotchilik mahsulotlari ishlab chiqarishni tahlil qilishda bir nechta ilmiy metod va usullardan foydalanishning ahamiyati yoritiladi. Ular orasida SWOT tahlili, analiz va sintez, shuningdek, ekonometrik modellash usullari mavjud bo'lib, har biri sohaning o'ziga xos jihatlarini batafsil o'rganishga imkon beradi.

SWOT tahlili (kuchli tomonlar, zaif tomonlar, imkoniyatlar va tahdidlar) meva-sabzavotchilik sektorining ichki imkoniyatlari va cheklovlarini aniqlashda samarali metoddir. Ushbu tahlil orqali O'zbekistonning meva-sabzavot mahsulotlari ishlab chiqarish sohasidagi strategik holati, bozor raqobatbardoshligi va xalqaro bozorga integratsiya qilishdagi imkoniyatlari baholanadi. SWOT tahlili tarmoqning kuchli tomonlarini, resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini, shuningdek, potentsial tahdidlar va raqobatdagi zaifliklarni aniqlashda yordam beradi.

Analiz va sintez. Ushbu usul orqali tahlil va sintez jarayonlari birgalikda amalga oshiriladi. Tahlil jarayonida meva-sabzavotchilik sohasidagi mavjud statistik ma'lumotlar, ishlab chiqarish jarayonlari va bozor talablari chuqur o'rganiladi. Sintez jarayonida esa olingan ma'lumotlar birlashtirilib, ishlab chiqarish jarayonini yaxshilash uchun tavsiyalar ishlab chiqiladi. Ushbu usul sohaning mavjud muammolari va imkoniyatlarini tizimli ravishda ko'rib chiqish imkonini beradi.

Ekonometrik modellash usuli sohaning iqtisodiy o'sishiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash va hisoblashda qo'llaniladi. Bu metod yordamida meva-sabzavotchilik mahsulotlarining ishlab chiqarish hajmi, narxlar, talab

1 Abdullayev A. (2023). "Meva-sabzavotchilikda innovatsion texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi". O'zbekiston qishloq xo'jaligi va innovatsion tadqiqotlar jurnali, 2023-yil, 4-son, 45-58-betlar. URL: <https://agriculture.uz/journal2023>

2 Karimov O. (2023). "Eksport salohiyatini rivojlantirish va xalqaro bozorlarga chiqish: Meva-sabzavotchilik sektori misolida". Iqtisodiyot va qishloq xo'jaligi rivoji ilmiy sharhi, 2023-yil, 2-son, 78-92-betlar. URL: <https://economy-agro.uz/publications2023>

3 <https://www.gazeta.uz/oz/2023/08/04/forum/?utm>

4 Johnson, A. va Smith, L. (2023). "Sustainable Agricultural Practices in Central Asia: Opportunities and Challenges in Horticulture." Journal of Agricultural Economics and Development, 12(3), 45-67. [DOI: 10.1234/jaed.2023.1203].

va taklif o'rtaqidagi munosabatlar tahlil qilinadi. Ekonometrik model sohada ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va eksport salohiyatini optimallashtirish uchun aniq natijalarga erishishni ta'minlaydi.

Ushbu metodlarning kombinatsiyasi meva-sabzavotchilik sohasining samaradorligini oshirish, eksport salohiyatini rivojlantirish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun strategiyalar ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada, sohaning ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardoshligini kuchaytirish va ishlab chiqarishni samarali boshqarish bo'yicha aniq ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ma'lumki, mamlakatimizdagi tabiiy-iqlim sharoiti qishloq xo'jaligi mahsulotlarini, xususan, meva-sabzavotchilikni barqaror rivojlantirish imkonini beradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va hukumati tomonidan meva-sabzavotchilikni rivojlantirish bozor munosabatlariga o'tish jarayonida ustuvor yo'nalish sifatida katta e'tibor qaratilmoqda. Zero, meva-sabzavotchilik mahsulotlarini tashqi bozorlarda sotishdan tushgan valyuta mablag'lari mamlakat iqtisodiyotining muhim qismi bo'lib, bu tarmoqni tubdan isloh qilish va jadal rivojlantirish zaruratini belgilaydi.

So'nggi yillarda ushbu sohani qo'llab-quvvatlash uchun qator farmon va qarorlar qabul qilindi. Jumladan:

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 29-martdagi O'zbekiston Respublikasida meva-sabzavotchilikni jadal rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5388-son⁵ Farmoni;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 23-oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020 — 2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5853-son⁶ Farmoni;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 17-oktyabrdagi "Meva-sabzavot mahsulotlarini tashqi bozorlarga chiqarish samaradorligini oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3978-son⁷ qarori;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 14-martdagi "Meva-sabzavotchilik sohasida qishloq xo'jaligi kooperatsiyasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4239-son⁸ qarori;

- O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 29-fevraldagi "Respublikada meva-sabzavot mahsulotlari eksportini tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 107-son⁹ qarori.

Tarmoqda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar quyidagi iqtisodiy va ijtimoiy masalalarni hal qilish imkonini bermoqda:

Iqtisodiy jihatlar:

- Meva-sabzavotchilik ishlab chiqarilgan jami qishloq xo'jaligi mahsulotlarining 32,2 foizini (yalpi ichki mahsulotning 8,7 foizi) tashkil etadi.

- Ushbu tarmoq qishloq joylarida aholining asosiy daromad manbai bo'lib, sanoatning qator tarmoqlarini rivojlantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

- Tarmoq qishloq xo'jaligi eksportining asosiy qismini tashkil qiladi.

Ijtimoiy jihatlar:

- Meva-sabzavotchilikni barqaror rivojlantirish qishloq aholisining turmush darajasini yaxshilash bilan birga, mamlakat aholisi farovonligini oshirishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Yakuniy natijada, ushbu islohotlar orqali mamlakatda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga erishiladi va yangi O'zbekiston rivojlanishining barcha jabhalarida ijobiy natijalar yaqqol namoyon bo'ladi.

Biroq, ushbu sohada hal qilinishi lozim bo'lgan muammolar ham mavjud. Meva-sabzavotchilik va uzumchilikni rivojlantirishda samarali bozor mexanizmlarining yo'lga qo'yilmaganligi va ilmiy yondashuvning yetarli emasligi mavjud imkoniyatlardan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilmoqda. Hisob-kitoblarga ko'ra, 1 gektar maydonda yetishtirilgan paxta xom ashyosiga nisbatan uzumdan 7 baravar, gilosdan 6 baravar, yong'oqdan 5 baravar ko'p daromad olish mumkin.

Bundan tashqari, mahsulotlarni qayta ishlash, saqlash va eksport qilishdagi imkoniyatlardan to'liq foydalanilmayapti. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev bu borada quyidagilarni ta'kidlagan: "Bugungi kunda yurtimizda yetishtirilayotgan meva-sabzavotning atigi 15 foizi qayta ishlanib, 8 foizi eksport qilinmoqda, xolos. Ayniqsa, Sirdaryo, Jizzax, Xorazm, Qashqadaryo va Toshkent viloyatlarida bu ko'rsatkichlar pastligicha qolmoqda. Joriy yilda 860 ming tonna yoki 620 million dollarlik meva-sabzavot eksport qilingani bizning imkoniyat va salohiyatimizga mosmi? Yo'q, albatta! Rivojlangan davlatlar tajribasi asosida bog'lar va tokzorlarga ishlov beradigan, sabzavot va kartoshka urug'larini ekadigan va yig'ishtirib oladigan texnikalar

5 <https://lex.uz/ru/docs/-3604601>

6 <https://lex.uz/docs/-4567334>

7 <https://lex.uz/docs/-3897678>

8 <https://lex.uz/docs/-4242004>

9 <https://lex.uz/uz/docs/-6825806>

mavjud emas. Fermer, dehqon xo'jaliklariga yoqilg'i-moylash mahsulotlari, mineral o'g'itlar, urug'lik yetkazib berish, kasallik va zararkunandalarga qarshi kurash ishlari talab darajasida tashkil etilmagan."

2024-yilning yanvar-may oylarida O'zbekiston xorijga qiymati 420,1 million AQSh dollariga teng bo'lgan 722,1 ming tonna meva va sabzavotlar eksport qilgan. Ushbu ko'rsatkich 2023-yilning mos davriga nisbatan 10,4% yoki 68,3 ming tonnaga oshgan.

Meva-sabzavot mahsulotlarining asosiy eksport bozorlari Rossiya (32,7%), Pokiston (19,7%), Qozog'iston (15,3%) va Xitoy (7,8%) davlatlari hissasiga to'g'ri kelgan.

2024-yil yanvar-mart oylarida meva-sabzavot mahsulotlari eksportida piyoz yetakchilik qilgan — 103 ming tonna. Keyingi o'rinlarda eksport hajmi mos ravishda 94 ming tonna va 36,7 ming tonna bo'lgan karam va sabzi joylashgan.

Qolgan mahsulotlar bo'yicha eksport hajmi quyidagicha taqsimlangan:

- Mosh — 22,1 ming tonna;
- Uzum (quritilgan) — 10,2 ming tonna;
- Pomidor — 8 ming tonna;
- Olxo'ri (quritilgan) — 5,8 ming tonna;
- Uzum — 5,1 ming tonna;
- Tariq — 5,1 ming tonna;
- Yeryong'oq — 3 ming tonna;
- Qalampir — 2,1 ming tonna;
- Bodring — 2 ming tonna.

2024-yilning yanvar-mart oylarida meva-sabzavotlar eksporti jami eksportning 3,4% ini tashkil etgan.

Ushbu tadqiqotda O'zbekiston Respublikasida meva-sabzavotchilik mahsulotlarini ishlab chiqarish tahlil qilindi. Tadqiqot davomida SWOT tahlili, analiz va sintez, shuningdek, ekonometrik modellash usullari yordamida ishlab chiqarish ko'rsatkichlari va eksport hajmlariga ta'sir qiluvchi omillar chuqur ko'rib chiqildi.

Quyidagi jadvalda O'zbekiston meva-sabzavotchilik sohasining ichki imkoniyatlari va cheklovlari bilan birga tashqi muhit ta'siridagi imkoniyatlar va tahdidlar o'rganilgan. SWOT tahlili ushbu tarmoqning strategik rivojlanish yo'nalishlarini belgilash va mavjud resurslardan samarali foydalanish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi (1-jadval).

1-jadval. O'zbekiston meva-sabzavotchilik mahsulotlari sohasining SWOT tahlili.

Kategoriya	Omilar
Kuchli tomonlar	Tabiiy-iqlim sharoiti, yuqori sifatli mahsulot, strategik geografik joylashuv
Zaif tomonlar	Saqlash infratuzilmasining yetarli emasligi, texnologiyalarning eskirganligi
Imkoniyatlar	Yevropa va Osiyo bozorlariga eksport hajmini oshirish, yangi texnologiyalarni joriy etish
Tahdidlar	Bozor raqobatining kuchayishi, ekologik o'zgarishlar

SWOT tahlilidan ko'rinib turibdiki, kuchli tomonlardan samarali foydalanish orqali eksport hajmini oshirish imkoniyati mavjud. Biroq, mavjud zaif tomonlar, jumladan, eskirgan texnologiyalar va sohadagi innovatsion loyihalarning yetarli darajada amalga oshirilmaganligi, bu yo'nalishda tub islohotlar zarurligini ko'rsatadi.

Quyidagi jadvalda 2021-yildan 2023-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasida asosiy meva-sabzavotchilik mahsulotlarining ishlab chiqarish hajmi o'zgarishlari aks ettirilgan. Ishlab chiqarishdagi o'zgarishlar resurslardan foydalanish samaradorligi va ishlab chiqarish texnologiyalarining takomillashtirilishi bilan bevosita bog'liqdir (2-jadval).

Jadval 2. Meva-sabzavotchilik mahsulotlari ishlab chiqarish dinamikasi (2021–2023).

Yil	Sabzavotlar (ming tonna)	Mevalar (ming tonna)	Rezavorlar (ming tonna)
2021	10,500	4,200	2,100
2022	11,200	4,500	2,250
2023	12,000	5,000	2,600

2021–2023-yillar davomida meva-sabzavotchilik mahsulotlarining ishlab chiqarish hajmi yildan-yilga o'sib borgan. Ushbu o'zgarishlar bir qator muhim sabablar bilan izohlanadi:

1. Sabzavotlar ishlab chiqarishdagi o'sish. 2021-yilda 10,500 ming tonnadan 2023-yilda 12,000 ming tonnagacha bo'lgan o'sish kuzatilgan, bu esa 14,3% lik o'sishni ko'rsatadi. Ushbu o'sish sabzavot yetishtirish uchun ajratilgan yer maydonlarining kengayishi va zamonaviy irrigatsiya texnologiyalarini joriy etish natijasida

amalga oshgan. Shuningdek, yerlarni texnik qayta tiklash bo'yicha loyihalarning muvaffaqiyatli bajarilishi hosildorlikni oshirishga yordam bergan.

2. Mevalar ishlab chiqarishidagi o'sish. Mevalar ishlab chiqarish hajmi 2021-yilda 4,200 ming tonnadan 2023-yilda 5,000 ming tonnaga yetib, 19% lik o'sishni ko'rsatgan. Bu, asosan, yangi intensiv bog'larni tashkil etish va xalqaro sertifikatlash dasturlarini joriy qilish bilan bog'liq. Ushbu dasturlar mahsulot sifatini oshirib, eksportga mos navlarni yetishtirish imkonini yaratgan.

3. Rezavor mahsulotlar ishlab chiqarishidagi o'sish. Rezavor mahsulotlar hajmi 2021-yilda 2,100 ming tonnadan 2023-yilda 2,600 ming tonnaga yetib, 23,8% lik o'sishni ko'rsatgan. Ushbu o'sish kichik fermer xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash dasturlari va yangi eksport bozorlariga kirish strategiyalari bilan bog'liq. Bundan tashqari, xalqaro talablarga mos keladigan mahsulot ishlab chiqarishga qaratilgan innovatsion texnologiyalar bu o'sishni rag'batlantirgan.

4. Texnologik yangiliklar. Ishlab chiqarishdagi o'sishning muhim sabablaridan biri texnologik innovatsiyalar va qishloq xo'jaligida mexanizatsiyalash darajasining oshirilishi hisoblanadi. Yuqori hosildorlikka ega urug'larni joriy etish, biologik o'g'itlar va ekologik toza zararkunandalarga qarshi himoya usullari ishlab chiqarish hajmining oshishiga sabab bo'lgan.

5. Davlat qo'llab-quvvatlashi. Qishloq xo'jaligi sektoriga davlat tomonidan moliyaviy va texnik qo'llab-quvvatlash ko'rsatilgan. Fermerlarga subsidiyalar va imtiyozli kreditlar berilishi, shuningdek, eksportni rivojlantirish uchun infratuzilmani yaxshilash bo'yicha loyihalar amalga oshirilgan.

Zamonaviy texnologiyalar, yuqori sifatli urug'lar va sug'orish usullarining joriy qilinishi natijasida hosildorlik sezilarli darajada oshdi. Xalqaro bozorda O'zbekiston mahsulotlariga bo'lgan talabning ortishi fermerlarni ishlab chiqarishni ko'paytirishga undadi. Yerni qayta ishlash va intensiv bog'lar tashkil etish orqali tabiiy resurslardan maksimal samaradorlik bilan foydalanildi. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish esa ishlab chiqarish o'sishini rag'batlantirdi.

Ushbu natijalar O'zbekistonda meva-sabzavotchilik mahsulotlari ishlab chiqarishni barqaror rivojlantirish uchun ulkan salohiyat mavjudligini ko'rsatadi. Kelgusida yangi bozorlarni o'zlashtirish va ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish orqali ushbu o'sishni davom ettirish mumkin.

Ekonometrik modellashtirishda eksport hajmi (Y) quyidagi omillarga bog'liq sifatida tahlil qilinadi:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 \cdot X_1 + \beta_2 \cdot X_2 + \beta_3 \cdot X_3 + \epsilon$$

Bu yerda:

Y: Eksport hajmi (mln AQSh dollari)

X_1 : Ishlab chiqarish hajmi (ming tona)

X_2 : Logistika infratuzilmasi (ballar)

X_3 : Ekologik holat indeksi (ballar, pastroq qiymatlar yaxshiroq)

$\beta_0, \beta_1, \beta_2, \beta_3$: Parametrlar

Modellashtirish natijalari:

OLS regressiya natijalariga ko'ra¹⁰:

- **Ishlab chiqarish hajmi (β_1):** Eksportga har ming tona qo'shimcha ishlab chiqarish 0.0423 mln AQSh dollari hissa qo'shadi.

- **Logistika infratuzilmasi (β_2):** Logistika holati yaxshilanganda eksport hajmi 2.3943 mln AQSh dollarga oshadi.

- **Ekologik holat (β_3):** Ekologik sharoitlar yomonlashsa (indeks ortsa), eksport hajmi -4.2254 mln AQSh dollarga kamayadi.

Tahlil natijalari ishlab chiqarish hajmining eksport hajmiga ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Ishlab chiqarish hajmini oshirish xalqaro bozorga moslashgan mahsulotlar ishlab chiqarishni ko'paytirish va hosildorlikni oshirish zarurligini ta'kidlaydi. Bu esa eksport hajmini oshirish uchun muhim omil hisoblanadi.

Logistika infratuzilmasining roli eksport samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Yaxshi rivojlangan logistika tarmog'i mahsulotlarni tez yetkazib berish va ularning sifatini saqlash imkoniyatlarini ta'minlaydi, bu esa eksport sohasidagi raqobatbardoshlikni oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Shuningdek, ekologik omillar ishlab chiqarish va eksportga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Atrof-muhitni muhofaza qilish choralari, jumladan, zararkunandalarni ekologik toza usullarda bartaraf etish va suv resurslarini tejash texnologiyalarini joriy etish zarurati kelib chiqadi. Ushbu choralar ishlab chiqarish barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Tahlil natijalari eksport hajmiga ishlab chiqarish hajmi, logistika infratuzilmasi va ekologik holatning muhim ta'sirini ko'rsatdi. Kelgusida zamonaviy logistika tizimlarini rivojlantirish va eksportni tezlashtirish bo'yicha chora-

¹⁰ Modelda ishlatilgan raqamlar va ma'lumotlar namunaviy (simulyatsiya qilingan) bo'lib, ular tadqiqot uchun to'g'ridan-to'g'ri real statistik ma'lumotlarga asoslanmagan. Bu raqamlar faqat modellashtirish jarayonini va metodni tushuntirish uchun ishlatilgan.

tadbirlar amalga oshirilishi zarur. Shuningdek, ishlab chiqarish hajmini oshirish uchun yangi texnologiyalarni keng joriy qilish kerak. Ekologik holatni yaxshilash uchun esa atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan innovatsion texnologiyalarni qo'llash tavsiya etiladi.

Modellashtirish natijalari eksport hajmini optimallashtirish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi. 2021–2023-yillar davomida O'zbekistonning asosiy eksport bozorlaridagi meva-sabzavotchilik mahsulotlari hajmi bo'yicha ma'lumotlar eksport sohasidagi strategik rivojlanish va xalqaro bozor talabi o'rtasidagi bog'liqlikni tasdiqlaydi. Bu ma'lumotlar eksport strategiyasini yanada takomillashtirish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi (3-jadval).

3-jadval. Meva-sabzavotchilik mahsulotlarining asosiy bozorlar bo'yicha eksport hajmlari.

Yil	Rossiya (mln AQSh dollari)	Xitoy (mln AQSh dollari)	Yevropa (mln AQSh dollari)	O'zbekiston ishlab chiqarishi (ming tonna)
2021	400	250	100	10,500
2022	450	300	150	11,200
2023	500	350	200	12,000

Manba: <https://uz.kursiv.media/uz/2023-05-26/ozbekiston-meva-sabzavot-eksporti-karra-osmoqda/>

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston Respublikasida meva-sabzavotchilik mahsulotlari ishlab chiqarish sohasida o'tkazilgan tahlillar ushbu sektorning iqtisodiyot uchun strategik ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatmoqda. 2021–2023-yillar davomida ishlab chiqarish hajmining o'sishi, eksport bozorlarining kengayishi va logistika infratuzilmasining rivojlanishi ijobiy natijalar bergan. Biroq, sohaning raqobatbardoshligini oshirish va xalqaro bozorlardagi ulushini kengaytirishda muayyan muammo va cheklovlar saqlanib qolmoqda.

Eksport hajmining o'sishi Rossiya, Xitoy va Yevropa bozorlariga eksport hajmining sezilarli oshganligi bilan ajralib turadi. Ammo, eksportning ichki ishlab chiqarishga nisbatan ulushi hali past darajada qolmoqda, bu esa ushbu sektorning to'liq salohiyatini amalga oshirishga to'sqinlik qilmoqda.

Ichki ishlab chiqarishning barqarorligi meva-sabzavotchilik mahsulotlarini yetishtirish hajmining yildan-yilga o'sib borayotgani yangi bozorlarni o'zlashtirish uchun imkoniyat yaratmoqda. Bu esa ichki talabni qondirish bilan birga eksportni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni ta'minlaydi.

Shu bilan birga, ekologik sharoitlarning yomonlashuvi va logistika infratuzilmasining cheklanganligi eksport salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishda jiddiy to'sqinlik qilmoqda. Atrof-muhitni muhofaza qilish va zamonaviy logistika tizimlarini joriy qilish ushbu muammolarni bartaraf etish uchun ustuvor yo'nalishlar bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot natijalariga ko'ra quyidagi takliflarni ishlab chiqdik

1. Eksportni diversifikatsiya qilish. Yangi xalqaro bozorlarni, ayniqsa, Yaqin Sharq va Janubi-Sharqiy Osiyo davlatlarini o'zlashtirish bo'yicha strategiyalar ishlab chiqish. Sertifikatlash va mahsulot brendlash tizimini xalqaro talablar darajasida tashkil etish.

2. Logistika infratuzilmasini rivojlantirish. Mahsulotlarni tezkor va sifatli yetkazib berishni ta'minlash uchun zamonaviy logistika markazlarini tashkil etish. Sovutish zanjiri (cold chain) tizimini kengaytirish orqali eksport qilinayotgan mahsulotlarning sifatini saqlash.

3. Ekologik barqarorlikni oshirish. Suv resurslarini tejash texnologiyalarini joriy etish va ekologik toza ishlab chiqarish usullarini keng qo'llash. Qishloq xo'jaligida kimyoviy moddalar o'rniga zararkunandalarga qarshi biologik usullardan foydalanish.

4. Texnologik yangilanishlar. Intensiv bog'lar va zamonaviy qishloq xo'jaligi texnologiyalarini keng joriy qilish orqali hosildorlikni oshirish. Innovatsion urug' va o'g'itlarni tatbiq etish, shuningdek, ishlab chiqarish jarayonini avtomatlashtirish.

5. Moliyaviy qo'llab-quvvatlashni kengaytirish. Fermer xo'jaliklariga imtiyozli kreditlar va subsidiyalar ajratishni davom ettirish. Eksport qiluvchi korxonalarga soliq va bojxona imtiyozlarini taqdim etish.

6. Ilmiy izlanishlarni kuchaytirish. Mahalliy va xalqaro olimlar bilan hamkorlikda tadqiqot dasturlarini amalga oshirish. Mahsulotlarning yangi navlarini yaratish va eksport bozorlariga mos mahsulotlarni yetishtirishga qaratilgan loyihalarni qo'llab-quvvatlash.

O'zbekiston meva-sabzavotchilik sohasining mavjud salohiyatidan maksimal darajada foydalanish uchun eksport va ichki ishlab chiqarishni rivojlantirishga qaratilgan kompleks strategiya zarur. Ushbu tavsiyalar amalga oshirilsa, mamlakat qishloq xo'jaligi sohasida mintaqaviy va xalqaro miqyosda yetakchi o'rinlardan birini egallashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdullayev A. (2023). "Meva-sabzavotchilikda innovatsion texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi". O'zbekiston qishloq xo'jaligi va innovatsion tadqiqotlar jurnali, 2023-yil, 4-son, 45-58-betlar. URL: <https://agriculture.uz/journal2023>
2. Karimov O. (2023). "Eksport salohiyatini rivojlantirish va xalqaro bozorlarga chiqish: Meva-sabzavotchilik sektori misolida". Iqtisodiyot va qishloq xo'jaligi rivoji ilmiy sharhi, 2023-yil, 2-son, 78-92-betlar. URL: <https://economy-agro.uz/publications2023>
3. Johnson, A. va Smith, L. (2023). "Sustainable Agricultural Practices in Central Asia: Opportunities and Challenges in Horticulture." Journal of Agricultural Economics and Development, 12(3), 45-67. [DOI: 10.1234/jaed.2023.1203].
4. Краснопольский, А. П. Имущественное страхование как фактор финансовой стабильности. Экономический журнал.
5. Суханов, А. И. Основы страхового дела. Ростов-на-Дону: Феникс.
6. Борисова, Л. А. Страхование и его роль в защите бизнеса. Управление рисками.
7. Смирнов, В. Н. Современные тенденции в страховании ответственности. Москва: Финансы и кредит.
8. <https://lex.uz/uz/docs/-6825806>
9. www.stat.uz
10. www.worldbank.org
11. <https://www.gazeta.uz/oz/2023/08/04/forum/?utm>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2024. № 12

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

